

Over boomkikkers en mensen

Deel 1: cultuurhistorische aspecten

Rob Lenders

Boomkikker

Natuur en cultuur zijn veel meer met elkaar verbonden dan de meeste mensen denken; vaak zelfs onlosmakelijk. Dat geldt ook zeker voor de boomkikker, hét symbool van herpetofaunaminend Nederland. Het dier is thans sterk verbonden met ons kleinschalig cultuurlandschap, de 'natuur' die is voortgekomen uit onze cultuur. Anderzijds is onze cultuurhistorie doordrenkt van praktische en symbolische aanwezigheid van de boomkikker, een aanwezigheid waarvan we ons niet altijd meer even bewust zijn. In een tweetal bijdragen zullen we ingaan op de wederzijdse relatie tussen de mens en zijn cultuur, en de natuur, vertegenwoordigd door de boomkikker. In deze eerste bijdrage staat de cultuurhistorische betekenis van de boomkikker centraal.

“De boomkikker is meer heet dan koud. Hij groeit van de lucht door welke bomen hun groenheid en bloemen voortbrengen. Tegen de tijd dat bomen deze groenheid en bloemen voortbrengen, vallen luchtgeesten mensen vaker aan dan op welk ander tijdstip dan ook. Dan ook spatten de gedachten van mensen uiteen van ijdelheid van grappen maken en van belachelijk maken. Juist wanneer de groenheid van de bomen toeneemt, gaan mensen over tot afgoderij en het uitvoeren van betekenisloze dingen met de boomkikker, door middel van duivelse kunsten” (vrije vertaling van Hildegard von Bingen, 1151/1158, uit de Engelstalige bewerking van Throop, 1998).

De boomkikker (*Hyla arborea*) heet het icoon te zijn van herpetofaunaminend Nederland. Dat geldt niet alleen voor ons eigen RAVON maar ook voor organisaties als de PostcodeLoterij en Natuurmonumenten. Het diertje heeft een hoge aibaarheidsfactor en is fotogeniek. Niet verwonderlijk dus dat de boomkikker vaak gebruikt wordt voor het mobiliseren van de publieke opinie voor natuurbeschermingsdoeleinden. Toch is dit niet altijd het geval geweest zoals het bovenstaande citaat van de 12de-eeuwse mystica, natuurwetenschapster en abdes Hildegard von Bingen duidelijk maakt. Hoewel het citaat erg cryptisch is,

blijkt er wel uit dat de boomkikker in verband werd gebracht met duivelse praktijken. Voor slangen, hagedissen en padden was dat al langer een bekend gegeven; voor het boegbeeld van de hedendaagse natuurbescherming lijkt dat op het eerste gezicht vreemd.

Aan het begin van de 19de eeuw lijkt het tij geheel gekeerd, getuige onderstaand citaat uit het Neues Hannoverisches Magazin (92tes Stück; Montag, den 14ten November 1808):

“Der Laubfrosch (*Rana arborea*) ist, seit ungefähr 30 Jahren, ein Lieblings-Thier der Menschen geworden (...). Von Damen und Herren, unter Vornehmen und Geringen, wird er in ihren Wohnzimmern aufbewahrt, und in seinem gläsernen Hause mit Vergnügen und Nutzen beobachtet”. In de bijna zeven eeuwen tussen Von Bingen en bovenstaand citaat moet iets zijn veranderd in onze relatie met de boomkikker, of toch niet? Tijd om eens in het verleden te duiken en de geschiedenis van de verhouding tussen boomkikker en mens eens aan een grondige beschouwing te onderwerpen.

Figuur 1
Tekening van een boomkikker uit Baldner (1666)

De boomkikker als weerprofeet

Het is moeilijk om te bepalen wanneer de eerste referentie naar de boomkikker in de literatuur plaatsvond. Reeds in 44 voor Christus maakt de Romeinse staatsman en filosoof Cicero in zijn werk *De divinatione* ('Over het voorspellen'; Toynbee, 1973) melding van zoetwaterkikkers die door hun gekwaak een verandering van het weer aankondigden, een eigenschap die vaak aan boomkikkers wordt toegedicht. Ook Vergillius (70-19 voor Christus) refereert in zijn boek *Georgicon* aan kikkers die het weer voorspellen, evenals Plinius (23-79 na Christus) in *Naturalis Historia*. Of het hier in alle gevallen echter daadwerkelijk om de boomkikker gaat is niet duidelijk. Wel is duidelijk dat de boomkikker in later eeuwen in Europa gebruikt werd als weerprofeet. Voor het Nederlandse taalgebied vinden we de eerste referentie hiernaar bij Jacob van Maerlant in zijn *Der Nature Bloeme* uit 1266:

Echt sit i. ander puut in loeve,
die can wel versien den reghen,
bedinens hi singhet der jeghen;
ende selden singhet hi dan om nat.

*Een andere kikker zit echt in het loof
Die kan de regen voorzien
doordat hij ertegen zingt
En zelden roept hij dan voor niets*

Dat het hier naar alle waarschijnlijkheid om de boomkikker gaat blijkt uit de beschrijving van deze 'puut':

En ander puut leit onder riet blade,
diemen ne siet no vro no spade,
(...)
Cleene es dese sonder waen,
ende groene alsoe loef ghedaen.

*En de andere kikker leeft onder rietbladeren
Die men niet ziet noch vroeg noch laat
(...)
Deze is zonder onzin klein
En groen zoals het loof*

Ook Konrad von Megenberg (1475) meldt de weersvoorspellende gave van de boomkikker:

ez ist auch ain klainz fröschel,
das haizt (...) ze dautsch ain laupfrosch.
Daz fröschel ist grüenvar
und steigt auf die paum
und ruoet zwischen den pletern.
daz fröschel hât die art,
daz er vor hin schreit,
wenn ain regen will komen.

*Er is ook een kleine kikker
die heet (...) op zijn Duits een Laubfrosch
Dat kikkertje is groengekleurd
en klimt op bomen
en rust tussen de bladeren.
Dit kikkertje heeft de eigenschap
dat bij vooraf gaat roepen
wanneer er een regenbui aan komt*

In het boek *Der Dieren Palleijs* van de Antwerpse uitgever en literator Jan van Doesborgh uit 1522 vinden we de eerste naamsvermelding van de boomkikker in de Nederlandse taal, ditmaal echter zonder referentie aan de weersvoorspellende gave van het dier:

Die vorsschen roepen
ende woennen in die
vochtighe plaetsen

*Kikkers roepen en wonen in
vochtige plaatsen*

Daer isser oock die int
riet ende die in

*Er zijn er ook die in het riet
en die in*

die bomen woennen, ende
dat sijn loofvorsschen
ende sijn die aldercleen-
sten

*de bomen wonen, en dat zijn
loofkikkers en zijn het aller-
kleinst*

ende dye sijn seer gruen
ende dye sijn

*en die zijn zeer groen en die
zijn*

stom ende roepen niet.

stom en roepen niet.

De loop der eeuwen bracht weinig verandering in de rol van de boomkikker als weerprofeet. Baldner (1666) meldt het voorkomen van de boomkikker uit de omgeving van Straatsburg (zie figuur 1) en stelt: "(...) wann diese Laubfrösch am tag sich hören laßen, so bedeuētets gewiß ander wetter (...)". Het geloof in de boomkikker als weerprofeet zet zich voort in de 19de eeuw wanneer Uilkens (1807) meldt: "De volwassene mannetjes (...) hebben eene luide stem, die zij bij verandering van weer (...) voornamelijk hooren laten". Ook de bekende Leidse professor zoologie Hermann Schlegel (1862) besteedt aandacht aan de weerprophetiën van *Hyla arborea*: "[De Boomkikvorsch] houdt zich in het lommer der boomen op (...). Van daar laat het mannetje, vooral bij aannadering van regen, zijn luid geschreeuw hooren. De eigenschap dezer diertjes, om regenachtig weder door schreeuwen te verkondigen, heeft aan de bewoners van vele streken van Duitschland aanleiding gegeven ze als weder-profeten in groote ruiker-glazen te houden, wier bodem men met graszoden bedekt en

waarin men een laddertje plaatst, langs hetwelk zij op en neder klimmen”.

Het houden van boomkickers in een glas voor dit doeleinde is in Nederland bekend vanaf tenminste het midden van de 18de eeuw toen een anonieme bron (1766) meldde: “Voor ‘t overige, kondigt hun gekwak (...) gemeenlyk regen aan. Dus kan men zig een leevendige weeraanduider bezorgen, met een Kikvorsch in een glas te zetten.” Ook De Vries (1779) meldt dat de werking van de boomkikker als barometer gebaseerd is op het kwaken van het diertje. Deze was echter ook op een andere eigenschap gebaseerd, namelijk dat bij het naderen van regen (of eigenlijk door het dalen van de luchtdruk) de boomkikker op de bodem van het glas ging zitten en bij mooi weer (hoge luchtdruk) langs het laddertje of langs het glas zelf omhoog klom (zie ook figuur 2). Zo stelt Selys-Longchamps (1842): “On conserve ce joli petit animal dans les bocalaux d’eau fraîche et l’on prétend en faire une sorte de baromètre d’après sa position au fond de l’eau ou à la surface”.

Le Franq van Berkhey (1781) noemt beide manieren van aankondigen van regen door de boomkikker: “De loofvorsch [of het Kruiltje] is zeer onrustig in het water, en kwaakt als het zal regenen; hierom zet men hem somtyds in een glas met water, geeft hem vliegen te eten, en zet het glas ergens neder, om naar zyne beweging de verandering der lucht te kunnen waarneemen, want van den loofvorsch heeft men in het Hoogduitsch een spreek-

woord:

Wenn die Laubfrösche knarren, Magst du auf Regen harren
Wanneer de loofvorsch kwaakt, Denk, dat de regen naakt”.

Ook Van Deirse meldt in *De Levende Natuur* van 1900 hoe de boomkikker werd gebruikt als weervoorspeller: “Boe-re-kinderen hebben ze als weer-voorspellers in eene flesch, voor 1/3 met water gevuld, waarin een laddertje staat. Zit de kikker op het laddertje, dan blijft het mooi weer, gaat hij in ‘t water, dan komt er regen”. Voor dit doel werden ook speciale kikkerhuisjes met laddertje gefabriceerd die inclusief twee boomkickers werden verkocht voor de prijs van fl 1,50 (zie figuur 3). In *De Levende Natuur* werd er volop reclame voor gemaakt. Het gebruik van de boomkikker als weerprofeet verkreeg op deze wijze een wijde verspreiding, zowel in geografische zin als ook onder verschillende lagen van de bevolking, of zoals we eerder geciteerd zagen: “unter Vornehmen und Geringen”.

Het geloof in de boomkikker als barometer was zo groot dat zelfs in officiële meteorologische handboeken het gebruik uitvoerig werd uitgelegd, inclusief de inrichting van de pot waarin de boomkikker moest worden gehouden en het kweken van vliegen om het dier ook ‘s winters van voedsel te voorzien. We zien dat bijvoorbeeld terug in Hegmann’s *Allgemeine Witterungskunde* uit 1834. Toch werd er ook vroeg in de 19de eeuw al getwijfeld aan de daadwerkelijke voorspellende gaven van de Boomkikker. Lenz (1836)

De Doort, habitat van de boomkikker, kleinschalig cultuurlandschap met ambassadeursfunctie voor de boomkikker.

Figuur 2
 Boomkickers, onder andere als weerprofeet in een glazen pot (uit Rösel von Rosenhof, 1758).

Figuur 3
 Advertentie voor een volledig ingericht boomkikkerhuisje inclusief twee boomkickers voor de prijs van fl 1,50. Uit: *De Levende Natuur* 1906.

schrijft: “Man hört oft die Angabe, daß der Laubfrosch, wenn er hoch auf die Leiter säße, gutes, wenn er tief im Wasser säße, schlechtes Wetter andeutete. Das ist aber falsch”. Ook Bischoff (1837) twijfelt aan de accuratesse van de boomkikker als weerprofeet.

Van medicijn tot venijn; gebruiksmogelijkheden van boomkikkers

Boomkikkers die als weerprofeet in potten werden gehouden konden vrij oud worden, zelfs wanneer de verzorging te wensen over liet. Onze eerder vermelde anonieme bron uit 1766 meldt: “Een Wondheeler van Breslaw heeft ‘r op deeze manier een, geduurende zeven jaaren, in ‘t leeven behouden, en by gebrek van voedzel stierf hy in ‘t agtste jaar”. Schilling (1837) stelt dat men boomkikkers “in der Gefangenschaft (...) 12 bis 13 Jahre erhalten” kan. Brehm (1896-1899) spant helemaal de kroon wanneer hij vermeldt: “De Boomvorsch stelt zulke geringe eischen, dat men hem jaren lang in de ellendigste kooi, in een gewoon bierglas, in ‘t leven kan houden. (...) Zo heeft Pabst in Gotha 22 jaren lang een Boomvorsch gehad, die door een toeval om ‘t leven kwam”.

Veel reptielen, amfibieën en vissen werden in het verleden als medicijn gebruikt. Voor kikkers in het algemeen zijn er velerlei medicinale toepassingen bekend. Een voorbeeld is *Emplastrum de Ranis Simplex*, een medicijn waarvan het hoofdbestanddeel – naast regenwormen – wordt gevormd door *Ranas viventes, numero decem* (‘levende kikkers, tien in getal’; Pharmacopoea Leodiensis, 1741). Specifiek voor boomkikkers zijn er ook toepassingen bekend. Sloet van de Beele (1887) meldt dat men in Schwaben als middel tegen de ‘waterzucht’ twee levende “Loofvorschen” in de niersteek van de patient bond. Volgens Naumann (1836) moest een levende boomkikker daartoe eerst in tweeën worden gesplitst, waarna elk deel op één nier werd gelegd. Een andere ‘nuttige toepassing’, namelijk tegen zweethanden, vinden we bij Von Reider & Hahn (1832) die hier zelf echter al hun twijfel over uitspreken: “Die Sage, daß eine Person, welche sehr in den Händen schwitzt, dieses Schwitzen dadurch vertreiben könne, daß sie einen Laubfrosch so lange in de Hand fest hält, bis er gestorben ist, hat sich meiner Erfahrung nach, nicht bestätigt”. Ook Rösel von Rosenhof (1758) maakt melding van (en ontkracht) deze toepassing waarvan hij stelt dat deze gebaseerd zou zijn op het “kaltes Geblüte”, de koudbloedigheid van de boomkikker. Goeze & Donndorff (1797) vermelden het bestaan van drie andere ‘probate’ medicinale toepassingen van boomkikkers die ook door deze beide auteurs al worden aangemerkt als “Irrthümer und Vorurtheile”, namelijk dat een mens bevrijd zou worden van brandende koorts wanneer hij een boomkikker in zijn hand zou laten sterven, dat een aan brandewijn verslaafde van zijn verslaving af zou komen wanneer hij zou drinken van een glas brandewijn waarin een boomkikker gestorven zou zijn en dat men slechte tanden die met het slijm van een boomkikker ingesmeerd zouden zijn zonder pijn zou kunnen trekken. Een medische toepassingsmogelijkheid voor oorlogstijd lezen we bij Gabelkover (1694):

Onnodig om te melden dat de boomkikker deze behande-

Für Geschos an den Menschen zu heilen	<i>Om een schotwond bij een mens te genezen</i>
Nimm einen lebendigen Laubfrosch	<i>Neem een levende boomkikker</i>
Laß ihn auff ein Tuch nehen	<i>Laat hem op een doek naaien</i>
bey den vier Füßen	<i>bij de vier voeten</i>
Bind ihn auff den Schaden	<i>Bind hem op de wond</i>
Wie ein Pflaster	<i>Als een pleister</i>

ling meestal niet overleefde.

Ook voor minder prangende zaken kon de boomkikker aangewend worden, zoals blijkt uit onderstaand citaat van Von Steinbock (1730):

Das Blut von den Laub-Fröschen	<i>Het bloed van boomkikkers</i>
auf die Haut subtil gestrichen	<i>subtiel op de huid aangebracht</i>
wo man Haare ausgerupfft hat	<i>waar men haren uitgetrokken heeft</i>
wird kein Haar mehr wachsen	<i>zal geen haar meer groeien</i>

Figuur 4
Tekening van een boomkikker juist voor deze wordt uitgetrokken (uit Rösel von Rosenhof, 1758).

Behalve tegen daadwerkelijke lichamelijke klachten was de boomkikker ook een ‘beproefd middel’ tegen denkbeeldige ongemakken, zoals de zogenaamde ‘Hartworm’ waarvan Sloet van de Beele (1887) zegt: “Hij is groot en ontleemt aan de kinderen alle levenskrachten. Hij openbaart zich door een gezwel aan den navel (...). Om hem kwijt te raken bond men – het is slechts 100 jaar geleden – een loofvorsche (...) op de navel. (...) Maakt men na verloop van 24 uren het vastgebonden diertje los dan heeft de Worm er zich in geboord, doch ten koste van zijn leven”. Voor de ichtyologen onder ons is het wellicht handig te weten dat voor dit doel ook een grote modderkruiper gebruikt kan worden.

In Schwaben waren er blijkbaar boomkikkers genoeg, want behalve als medicijn werd het dier hier ook gebruikt als een wel zeer luguber afrodisiacum of liefdesmiddel; Sloet van de Beele (1887): “In Zwaben doet men een Loofvorsch in een nieuwen pot en zet die op Georgesdag – 23 April – toegebonden met een papier, waarin kleine gaatjes gestoken zijn, voor zonsopgang in een mierenest. Juist een jaar daarna opent men de pot en neemt er het botje uit, dat de mieren overgelaten hebben. Wil men een preutsch meisje tot zich trekken, dan strijkt men haar met dat botje naar zich toe, wil men weder los zijn, van zich af.” Voor Oldenburg meldt Sloet van de Beele een soortgelijke maar nog macaberder werkwijze: “(...) is hij niet in een pot, maar in eene doorboorde doos, in het mierenest gezet, dan moet men maken weg te komen, om niet door het schrikkelijke geschreeuw van het dier doof te worden”. Een eveneens macaber volksgebruik uit Duitsland waarbij de boomkikker gebruikt wordt als gelukstalisman wordt vermeld door Lommer (1878):

Nimm einen Laubfrosch, vermache ihn in ein Lapp- lein und das lebendig, daß es wird wie ein Stein, trag's bei Dir, so kann Dir Niemand nichts abgewinnen.	<i>Neem een boomkikker, naai hem in in een lapje en wel levend, zodat het als een steen wordt, draag het bij je, zo kann niemand je iets afne- men.</i>
---	---

Niet echt macaber maar wel te opvallend om onvermeld te laten is het volgende 'kunstje' dat gemeld wordt door Wiegleb & Rosenthal (1789): "Einen gebratenen Kalbskopf blöckend [=loeiend] zu machen. Man gebraucht hiezu ein klein Schächtelgen [=doosje], bohret dasselbe voller kleiner Löcher, nimmt alsdann einen Laubfrosch, und thut ihn darein (...). Wenn man nun den Kalbskopf auf dem Tisch bringet, so stecket das Schächtelgen mit dem Laubfrosch in des Kalbskopfs Mund, so wird in kurzer Zeit der Frosch, wenn es ihm zu heiß wird, anfangen zu schreien, und weil seine Stimme verschlossen ist, wird es nicht anders lauten als wenn ein Kalb blöke, welches dann beij den umstehenden ein Gelächter und Verwunderung erregen wird".

Een variant daarop publiceerden dezelfde auteurs in 1791: "Ganz artig ist es auch wenn man in einem (...) Todtenschedel einen Laubfrosch stecket, und alsdann den Kopf nahe an eine Lampe stellet, in welchem der Frosch, so bald er die Wärme des Lichts empfindet, zu quacken anfänget, und seine Stimme in dem Hohlenkopfe ist ganz fürchterlich".

Thans zijn wij bekend met de giftigheid van het huidslim van de boomkikker, hoewel vroeger daar zeker niet iedereen van overtuigd was. Rösel von Rosenhof (1758) betwijfelt dat bijvoorbeeld. Anderen stellen dat er wellicht een giftige werking kan uitgaan van het lichaamslijm van de boomkikker maar dat de effecten gering zijn. Wellicht ligt deze giftige werking ook ten grondslag aan middeleeuwse en vroeg-moderne beweringen dat honden en runderen last kunnen krijgen wanneer ze boomkikkers in de mond krijgen. Zo lezen we in *Der Nature Bloeme* van Jacob van Maerlant:

Van desen pude segmen dat:	<i>Over deze kikker zegt men dat</i>
werpmenne enen hont in den mont	<i>als men er eentje in de mond van een hond werpt</i>
dat hi blivet al stom ter stont.	<i>Dat deze dan terstond ver- stomt.</i>

En ook nu vinden we een soortgelijke bewering bij Konrad von Megenberg (1475):

(...) und waenet manig mensch,	<i>(...) en menig mens denkt</i>
der daz fröschel aim hund	<i>als hij het kikkertje bij een bond</i>
in sein maul würf,	<i>in de mond werpt</i>
er verlür sein stimm dá von	<i>dat die daarvan zijn stem ver- liest</i>

Verskillende auteurs maken er melding van dat runderen die 'toevallig' een boomkikker verslinden daar behoorlijk last van kunnen hebben. Rösel van Rosenhof (1758) meldt zelfs dat hem ter ore is gekomen (maar dat hij daar geen

enkel geloof aan hecht) dat in dergelijke gevallen de runderen last krijgen van diarree of zelfs open barsten. Arnault de Nobleville & Salerne (1756) stellen dat de runderen in dergelijke gevallen hun tanden verliezen. Dat zou ook meteen kunnen verklaren waarom men tanden pijnloos kan trekken wanneer men het slijm van een boomkikker op het tandvlees smeert.

Voor vis was de vermeende giftigheid van de boomkikker echter geen bezwaar blijkens het volgende citaat uit het *Tegernseer Angel- und Fischbüchlein* uit ca. 1500 (zie Hoffmann, 1997):

Item umb sand Jakobs tag pis in die vasten sein die frösch diech	<i>Item van rond Sint Jacobsdag tot in de Vasten zijn kikkerbillatjes</i>
die pesten keder zu den alten	<i>het beste aas voor kopvoorn</i>
lawbfrosch zu den röttlen	<i>boomkikkers voor beekrider</i>
huechen und alten (...)	<i>Donauzalm en kopvoorn (...)</i>

Ook Baron von Ehrenkreutz (1863) stelt dat boomkikkers gebruikt werden bij de visserij, in het bijzonder op de Val, zoals hij de meerval, *Silurus glanis*, noemt: "In de diepte vangt men hem [= de Meerval] aan snoek-, zwem-, fleuren grondsnoeren waaraan snoekjes of kwabaal gehecht zijn; ook naar loofvorsch is hij zeer gretig."

Tot besluit

Hoewel de boomkikker dus wel licht giftige eigenschappen kan worden toegeschreven, verklaart het niet waarom Hildegard von Bingen meende haar lezers te moeten waarschuwen voor de verderfelijke invloed die zou uitgaan van het diertje. De meeste toepassingen – als weerprofeet, als artseneimiddel, als aas voor vissen – zijn als positief te bestempelen. Een opmerking van Sloet van de Beele (1887) werpt wellicht wat licht op de zaak. Hij bespreekt een gewoonte die nog gedurende de 19de eeuw in sommige streken van Duitsland in zwang was, namelijk dat een als boomkikker verkleed persoon samen met andere verklede personen een stukje opvoerden: "(...) op de eersten Pinksterdag [houden] (...) vermomden eene optocht. De ene is de *Hedemöpol*, een geheel in heide gewikkelde boerenjongen (...). De andere is de *Loofvorsch* (...) zijnde iemand van top tot teen gehuld in dicht met loof voorziene takjes en groene bladeren en met een machtig grooten phallus (...). Beide strijden met elkaar om *Greitje*, de derde vermomde, een in afgedragene vrouwenkleederen gestoken kameraad. (...) De *Loofvorsch* overwint, pakt *Greitje* beet en danst, haar steeds kussende, met haar."

Het betreft hier zonder twijfel een 'heidense' gewoonte waarbij het nieuwe voorjaar (de felgroene, viriele *Loofvorsch*) het oude jaar (*Hedemöpol*, de verdorde heide) overwint. De boomkikker vertegenwoordigt in deze de geest der groeikrachten, die in het voorjaar weer te voorschijn is gekomen. Dergelijke heidense gewoonten – met name het verkleeden als dier – waren echter door de kerk reeds in 578 verboden verklaard in de Synodale Statuten van Auxerre. In dit perspectief bezien is het citaat van Von Bingen te begrijpen en de verwerping van de boomkikker een logisch gevolg van de positie die Von Bingen als abdes moest innemen. Voor ons herpetologen maakt het de boomkikker alleen maar een nog interessanter dier, als symbool van het nieuwe voorjaar, en daarmee in zijn aloude rol als voorspeller van beter weer.

Foto: Paul van Hoof
Boomkikker

Summary

About tree frogs and man. Part 1: Cultural historical aspects

Through the centuries, the European tree frog (*Hyla arborea*) in Europe has had an intensive relationship with man and his culture. In this first of two articles, the cultural-historical aspects of this relationship are highlighted. In a second article, we will go into the cultural influence on the distribution of the tree frog in Western Europe.

Probably from at least Roman times onwards (but certainly since the Middle Ages) up until the beginning of the 20th century tree frogs were used as forecast of changes in the weather. Often tree frogs were kept in captivity for this purpose in large glasses. Croaking tree frogs or tree frogs sitting at the bottom of the glass were believed to predict rain. Furthermore, tree frogs were used as medicine for a broad spectrum of 'diseases', as afrodisiacum, as good-luck charm or just for fun. Mostly, the frogs did not survive such applications. They were also considered poisonous for dogs and cattle, but also good bait for fishing. The pagan tradition to celebrate the coming spring by dressing up as a tree frog is believed to be an important reason for the Roman Catholic Church to designate this frog as a diabolic species. For herpetologists, however, this forecast of spring is a heavenly gift.

Literatuur

- Anonymous, 1766. Natuurlyke Historie der Kikvorschen met de Waarnemingen van den heer Roesel. Vertaling / bewerking uit Melanges d'histoire naturelle. Tom. 1. pag. 78. Edit. de Lyon, 1763. In: Anonymous. Vaderlandse letteroefeningen. Pp 69-74 en 115-119. Van der Kroe / Yntema en Tieboel, Amsterdam.
- Arnault de Nobleville, L.D. & F. Salerne, 1756. Histoire naturelle des animaux. Tome II Partie I. Paris.
- Baldner, L., 1666. Vogel-, Fisch- und Thierbuch. Recht natürl. Beschreibung u. Abmahlung d. Wasser Vögel, Fischen, vierfüßigen Thier, Insecten u. Gewürm, so by Strassburg in d. Wassern gefunde werden, die ich selber geschossen u. d. Fisch gefangen, auch alles in meiner Handt gehabt. Strassbourg. [Facsimile reprint, 1973].
- Baron von Ehrenkreutz, M., 1863. De liefhebber van het hengelen: volledig handboek ten dienste der hengelaars. H.C.A. Campagne.
- Brehm, A.E., 1896/1899. Het Leven der Dieren. Naar den tweeden druk der volksuitgaaf voor Nederland bewerkt door S.P. Huijzinga. Derde deel. Kruipende dieren - Visschen - Insecten - Lagere dieren. Tweede druk. Van Belkum, Zutphen.
- Deinse, P.L.S. van, 1900. Vragen en korte mededeelingen. Van alles wat. De Levende Natuur, 5 (4): 89-90.

- Doesborgh, J. van (Ed.), 1522. Der Dieren Palley. ende die vergaderinge vanden beesten der aerden. Van den vogelen der lucht. Van den visschen ende monstren der wateren.
- Franq van Berkhey, J. Le, 1781. Natuurlyke Historie voor Kinderen. Tweede deel. Frans de Does, Leiden.
- Gabelkover, O., 1694. Artzneybuch. In Verlegung Johann Melchior Bencard, Franckfurt am Mayn.
- Hegmann, V. 1834. Allgemeine Witterungskunde. Ein tägliches Taschenbuch für Jedermann. J.C. Kempf, Herborn.
- Hoffmann, R.C., 1997. Fishers' Craft & Lettered Art. Tracts on fishing from the end of the Middle Ages. Hoofdstuk 4. Pp 137-190. Tegernsee Fishing Advice, ca 1500. München, Bayerische Staatsbibliothek, Cgm 8137, fols 97r-109v [untitled]. The so-called „Tegernseer Angel- und Fischbüchlein“. University of Toronto Press, Toronto.
- Lenz, H.O., 1836. Gemeinnützige Naturgeschichte. Dritter band: Amphibien, Fische, Weichtiere, Kerbthiere, Pflanzenthiere. Beckersche Buchhandlung, Gotha.
- Lommer, V., 1878. Volkthümliches aus dem Saalthal. Heijl-Verlag, Orlamünde.
- Maerlant, J. van, 1266. Der Nature Bloeme.
- Megenberg, K. von, 1475. Das Buch der Natur. Die erste Naturgeschichte in Deutscher Sprache. Ed.: Franz Pfeiffer. 1971, Olms Verlag, Hildesheim / New York. Zweiter reprografischer Nachdruck der Ausgabe Stuttgart 1861.
- Naumann, M.E.A., 1836. Handbuch der medicinischen Klinik. Sechster Band. August Ricker, Berlin.
- Reider, J.E. von & C.W. Hahn, 1832. Fauna Boica oder gemeinnützige Naturgeschichte der Thiere Bayerns. Dritte Abtheilung Amphibien. Nürnberg.
- Rösel von Rosenhof, A.J., 1758. Die natürliche Historie der Frösche hiesigen Landes worinnen alle Eigenschaften derselben sonderlich aber ihre Fortpflanzung umständlich beschrieben werden. Zweiter Abschnitt. Der Laubfrosch. [Historia naturalis ranarum nostratium in qua omnes earum proprietates praecertim quae ad generationem ipsarum pertinent fusius enarrantur. Sectio II. Rana arborea]. Johann Joseph Fleischmann, Nürnberg.
- Schilling, S., 1837. Ausführliche Naturgeschichte des Thier-, Pflanzen- und Mineralreichs. Ein Handbuch für alle Stände. Zweiter Band. Thier-Reich: Vögel und Reptilien. Heinrich Richter, Breslau.
- Schlegel, H., 1862. Natuurlijke historie van Nederland. De dieren van Nederland. Gewervelde dieren. Kruipende dieren. Kruseman, Haarlem.
- Selys-Longchamps, M.-E., 1842. Faune Belge. 1re Partie, Indications méthodique des Mammifères, Oiseaux, Reptiles et Poissons observé jusqu'ici en Belgique. Liège.
- Sloet van de Beele, L.A.J.W., 1887. De dieren in het Germaansche volksgeloof en Volksgebruik. Martnus Nijhoff, 's Gravenhage.
- Steinbock, E.F., 1730. Die nog nie genug gepriesene Kunst der edlen und hochschätzbaren Fischereij. Buggel & Seitz, Nürnberg.
- Throop, P., 1998. Hildegard's von Bingen's Physica. The complete English translation of her classic work on health and healing. Healing Arts Press, Rochester.
- Toybee, J.M.C., 1973. Animals in Roman life and art. Cornell University Press, New York.
- Uilkens, J.A., 1807. Beschrijving van de merkwaardigste voortbrengselen der natuur, met aanwijzing van derzelver nut, bijzonder voor den mensch: een volksleesboek. Derde deel. De Vries, Van Munster, Van der Heij, Amsterdam.
- Vries, J. de, 1779. Natuurkundige en ophelderende aanmerkingen over het eerste en tweede deel van J.F. Martinet's Katechismus der natuur. J. van Selm, Amsterdam.
- Wiegleb, J.C. & G.E. Rosenthal, 1789. Die natürliche Magie, aus allerhand belustigenden und nützlichen Kunststücken bestehend. Dritter Band. Friedrich Nicolai, Berlin/Stettin.
- Wiegleb, J.C. & G.E. Rosenthal, 1791. Die natürliche Magie, aus allerhand belustigenden und nützlichen Kunststücken bestehend. Fünfter Band. Friedrich Nicolai, Berlin/Stettin.

H.J.R. Lenders

Radboud Universiteit Nijmegen
afdeling Milieukunde
r.lenders@science.ru.nl